

STANISLAVA JAROLÍMKOVÁ

NA CO
V UČEBNICÍCH
DĚJEPISU
NEZBYLO
MÍSTO

motto

1

motto

STANISLAVA JAROLÍMKOVÁ

NA CO
V UČEBNICÍCH
DĚJEPISU
NĚZBYLO
MÍSTO

Praha 2014

Lektor Mgr. Radek Diestler

Za pomoc a podporu při psaní knihy
děkuji především svému manželu Petrovi.

© Stanislava Jarolímková, 2014
Illustrations © Štěpán Zavadil, 2014

ISBN 978-80-2670-046-3

*Vzdělanec je vzdělavcem všude,
král králem jen ve svém království.*
Indické přísloví

*Víno pij z pohárku,
vědomosti z velké číše.*
Čínské přísloví

ÚVOD

*Tato knížka je velmi volným pokračováním dvoudílných publikací „Co v učebnicích nebyvá aneb Co možná nevíte o českých panovnících“ a „Co možná nevíte o životě našich předků“. Má rovněž dva díly, **oddělené rokem 1526**, a je nikoliv souborem textů, které ze zmíněných – dovolím si říci velmi úspěšných – titulů zůstaly nevyužité, nýbrž **další dávkou zajímavostí**, jež zejména mladším generacím představí neprávem do zapomnění upadající osobnosti, místa či události související s historií naší země.*

V prvním dílu nabídnu například povídání o tom, jak se asijsí Tataři zasloužili o vznik Prahy, jaké tajné písmo používal Jan Hus a kde všude bydlel nejen v Čechách, ale i v Kostnici, jak vypadalo hradíště prvního historicky prokázaného přemyslovskeho knížete na Levém Hradci či proč dostal Prokop Holý své přízvisko a že ho nejvíce ocenil nepřítel husitů, budoucí papež. Odpověď tu najde i ten, koho zajímá, jak se žilo na Bezdězu, proč by Přemysl Oráč – byť by skutečně žil – neoral, jak probíhala těžba a zpracování stříbra v Kutné Hoře nebo proč se Jan Žižka bál potopy a věřil, že vše, co dělá (včetně upalování nepřátel), je bohu milé.

Pokud mají témata prvního dílu pokračování i po roce 1526, zařadila jsem je v zájmu snazší orientace a lepšího zapamatování v pasážích „Co ještě stojí za zmínku“.

*Zatímco u panovníků a významných církevních činitelů uvádím **data značící jejich setrvání ve funkci, u ostatních osobností** najdete v závorce roky jejich narození a úmrtí. U každé kapitoly je mapa České republiky, v níž jsou vyznačeny hrady a některá města, o nichž je v textu řeč.*

Stanislava Jarolímková

<http://stjarolimkova.portnet.cz>

I. KAPITOLA

VAŽ SI ŘEMESLA!

KUTNÁ HORA – DŮSTOJNOSTÍ PRVNÍ MĚSTO PO PRAZE

Kutná Hora jako dárek? Kdepak! – Co prozradil terén – Nejdokonalejší báňský řád Evropy – Zmrzlíci a šmitny – Jak pětadvacet kutnohorských havířů dobylo Krétu – Co ještě stojí za zmínku

Kutná Hora jako dárek? Kdepak!

U zdejších nalezišť stříbra vznikaly nejprve hornické osady, které nejpozději roku 1318 nahradilo město (viz mapa), jež vyrostlo překotně rychle.

Kvůli tomu nebyl zpočátku ani čas dohlížet na to, aby ulice měly šachovnicové uspořádání, takže jádro tvořila spleť křivolakých uliček a místo obvyklého centrálního náměstí vznikla celá soustava tržišť. Původní, roku 1304 postavené dřevěné hradby, byly nahrazeny prvními městskými kamennými hradbami, ale protože ohrazovaly nedostatečně velké území, obklopily je nové kamenné hradby, vymezující mnohem větší městské území, srovnatelné tehdy snad jen s územím Starého Města pražského, rozloženého na 1,29 km².

O vzniku první části názvu* tohoto města existují dvě legendy. Podle údajné Libušíny věštby je odvozena **od kutání horníků**, zatímco podle ji-

Miniatura z Kutnohorské bible, na níž horníci v perkytlích drží kutnohorský městský znak z 15. století. Kutnohorští měšťané si na něj bez souhlasu pánovníka přidali kalich.

ného zdroje **souvisí s kutnou** – dlouhým svrchním mnišským oděvem, jímž mnich Antonín z kláštera v Sedlci (viz mapa) zakryl tři stříbrné pruty, které v místě budoucího města nalezl. Co se týče druhé části názvu, ta původně zněla „Hory“ (říkalo se tedy Kutné Hory), neboť stříbro se kutalo pod trojitou horou zvanou Kuklík, Kaňk a Turkaňk. Latinské pojmenování osad Mons Cuthna se používalo od roku 1289 a dnešní název Kutná Hora byl „in“ od 15. století.

* Kterýsi český vlastenec prý dumal nad jménem „otce“ knihtisku Johana Gensfleische (překládaného jako „husí maso“) řečeného Gutenberg (1397/1400–1468) a dešifroval je jako „Kuten Berg“ neboli „Kutná Hora“. Jeho nápad se však neujal.

Díky kutnohorskému stříbru byl Václav II. (1278–1305) jedním z nejbohatších evropských panovníků, což samozřejmě budilo závist. Najevo ji dal nenasytý Albrecht I. Habsburský*, římský král** a rakouský i štýrský vévoda, jenž prý českého krále požádal, aby mu udělal radost a Kutnou Horu mu daroval.

* Když **Albrecht I. Habsburský** (1255–1308) v listopadu roku 1295 vážně onemocněl a lékaři došli k závěru, že mu byl podán jed, rozhodli se pro drastickou, ale tehdy běžnou léčbu: pověsili ho za nohy, protože věřili, že tím zabrání šíření otravy v organismu a zajistí, že jedy z jeho těla vyjdou. Albrecht sice přežil, ale kvůli této metodě oslepl na jedno oko. Důvodem byl fakt, že po zavěšení vedl zvýšený tlak v žilním systému hlavy a samozřejmě i oka k odchlípení sítnice (subarachnoidálnímu krvácení) a tím k nevratné ztrátě světločivých buněk (tyčinek a čípků). Oko, které takto osleplelo, mělo (zřejmě kvůli aterosklerotickým změnám) chatrnější cévy.

** **Titul římského krále** (či římského císaře) souvisel s jednou **neobvyklou říší**. Nejprve se od roku 800 jmenovala Imperium Romanum, což byl název užívaný za jejího prvního císaře Karla Velikého (viz VI. kapitola – Karel I.

Veliký), jenž obnovil v západní Evropě císařství, které známe z Říma. Roku 962 ji východofranský panovník Ota I. (936–973) přetvořil ve státní celek, ovšem zpočátku šlo o volnou federaci Německa a části Itálie, které ovládal. Postupně se ale rozšiřovala a nakonec k ní patřila přibližně dnešní území Německa, severní Itálie, části Francie, Rakouska, Švýcarska, části Polska, států Beneluxu a Čech a Moravy. Její název se několikrát změnil: původně se jmenovala Římská říše, od roku 1157 se jí říkalo Svatá říše římská a v roce 1486 se přejmenovala na Svatou říši římskou národa (později jazyka) německého; **v zájmu srozumitelnosti o ní v knize mluvím výhradně jako o Svaté říši římské.** Neměla hlavní město, pouze se v ní vytvořila významná centra, nicméně v dějinách Evropy i naší země hrála dlouho důležitou roli. Prakticky existovat přestala tato říše koncem 18. století a oficiálně zanikla v roce 1806.

Jelikož Václav II. to pochopitelně odmítl, vtrhl Albrecht roku 1304 se svým vojskem do Čech, drancoval pět týdnů zemi, o život připravil více než čtyři tisíce nevinných lidí a nakonec se jeho vojáci usadili kolem sedleckého kláštera a okolo Malína (dnes součásti Kutné Hory). Zlákal je totiž kutnohorský potok protékající těmito místy, v němž viděli zdroj vody pro lidi i koně, což byla důležitá podmínka pro dlouhé obléhání. Havíři však do potoka naházeli tzv. kutnohorskou hlinku, což byl pravděpodobně arsenik; když Albrechtovi vojáci začali i se zvířaty hromadně umírat, zbytek armády se vrátil co nejrychleji domů.

Jan Žižka (1360–1424) nazýval Kutnou Horu „Antikristovým měščem“, neboť od ní získával Zikmund Lucemburský (1419–1437) peníze na boj proti husitům. Kutnohorští měšťané ryšavého krále podporovali a roku 1421 nechali naházet do šachet živé i mrtvé kališníky (tj. stoupence přijímání pod obojí). Když však patricijové z města ze strachu před husity uprchli, stalo se jednou z hlavních opor kališníků a v roce 1444 byl ve Vlašském dvoře zvolen Jiří z Poděbrad hejtmanem čtyř východočeských krajů, což byl de facto jeho první významný krok ke zvolení českým králem (1458–1471). Po volbě prohlásil, že Kutná Hora je jeho „*tobolkou a váčkem*“.

Co prozradil terén

V Kutné Hoře se dolovalo již od roku 985 a ve 12. století rozpoznali jedno zdejší ložisko cisterciáckí mniši*, kteří si v nedalekém Sedlci založili v roce 1142 klášter a dokázali „čist“ z terénu.

* **Klášteřu patřil kostel** zasvěcený Nanebevzetí Panny Marie a sv. Janu Křtitelovi, vybudovaný v letech 1282–1320, jenž zůstal – jak nařizovala pravidla řádu – bez věže a měl tvar kříže. Při velkém moru roku 1318 zde bylo pochováno 30 000 lidí, což zřejmě vedlo k založení dodnes slavné **kostnice**. Roku 1421 byl klášter vypálen (obnovení se dočkal teprve roku 1692). Pokud byste měli obavy, že v kostnici na vás čekají nebezpečné bakterie, pak vám odborníci vzkazují: není čeho se obávat. *Yersinia pestis*, bakterie, která mor způsobuje, netvoří spóry, které by mohly stovky let přežívat v ostatcích (na rozdíl třeba od *Bacillus anthracis*, který vyvolává antrax a spóry tvoří). *Yersinia pestis* potřebuje zaprvé trvalý tzv. rezervoár, tedy zvířata, která se nakazí a z nichž většina infekci přežívá, a za druhé přenašeče, tzv. vektor, který tuto bakterii přenese z nemocného tvora na člověka; tímto vektorem jsou v případě moru blechy.

Cisterciáci například věděli, jaké rostliny a stromy rostou nad ložisky, že nad ložisky chybí ranní ojinění, a v místní říčce Vrchlici zjišťovali naleziště podle toho, odkud voda vyvěrala. Kromě toho v oblasti Českomoravské vrchoviny pátrali po ložiscích rud i prospektoři, díky nimž byly koncem 13. století odkryty žíly, které přilákaly asi 100 000 lidí z poloviny Evropy. V té době zdejší revír poskytoval asi **jednu třetinu evropské produkce stříbra**.

Zájemci, přicházející především z německy mluvících zemí, sem přinášeli pokročilejší výrobní technologii. Pravda, při hledání stříbra ukrytého pod zemí spolupracovali již ve středověku i **proutkaři***, ale lidé jim prý **příliš nedůvěřovali**.

* **Když jsem hovořila s několika proutkaři** hledajícími vodu na pozemku zákazníka, konstatovali, že vhodné místo pro studnu poznají zejména podle tvaru terénu, ev. podle vegetace, a proutek používají jen proto, že zákazníci k nim mají větší důvěru a více si nalezení pramene cení. To, že proutek se nad pramenem vody začne zdánlivě sám od sebe pohybovat, vysvětlují tím, že jednak nikdo nedokáže udržet virguli dlouho ve vyvážené poloze, jednak že pohyby virgule, do jejíhož držení je zapojeno několik svalů, jsou způsobeny jemnými svalovými impulsy umocněnými vědomě i podvědomě tím, že proutkař ví, že stojí nad pramenem.

Topografické znaky, které ukazují na přítomnost „*dostupné vodonosné vrstvy*“, byly známy již v antice a středověk přidal i vyhledávání rudných žil. Německý lékař a mineralog Georgius Agricola (1494–1555) v knize o hornictví připouštěl, že naleziště rud se dá vytipovat podle tvaru kopců i údolí nebo podle rostlin; „*pozorujíc jíní, kterým se všechny rostliny bělají, vyjma ty, které rostou nad žilami, protože žily ze sebe vydávají teplé a suché výpary, které zabraňují ojínění vlhké trávy. ... Na kterém místě tedy vlhká tráva neztuhne mrazem, tam jest pod drnem žíla. Také je nutno všímat si stromů, které mají na jaře listy namodralé nebo olověně šedé barvy; větve, zvláště horní, jsou-li zbarveny černě nebo nějak jinak nepřírozeně, kmeny dvojklané a větve jsou černé nebo pestře zbarvené; tyto účinky totiž způsobují značně teplé a suché výpary, které nešetří ani kořeny stromů, ale připalují je, velmi nepevnými je činí. Proto silný vítr častěji vyvrací stromy toho druhu než jiné.*“

Nejdokonalejší báňský řád Evropy

Zřejmě v druhé polovině roku 1300 vydal Václav II. horní zákoník nazvaný latinsky „*Ius regale montanorum*“* („Královské horní právo“), jenž byl nejdokonalejším báňským řádem té doby v Evropě a stal se **přechodem** od zvykových norem **k psaným závazným jednoznačným předpisům**.

* Roku 1460 vyhotovil kutnohorský měšťan Petr Přespole jeho nejstarší český překlad z latiny, jenž se používal minimálně 150 let a jímž se řídilo jak

20–50 královských úředníků spravujících dolování v Kutné Hoře (ale i v dalších českých báňských střediscích), tak horničtí podnikatelé. **Opisy zákoníku Václava II. byly využívány v Polsku, na Slovensku, v Srbsku, Bosně, Bulharsku, v některých oblastech Německa, Rakouska, Řecka a možná sloužily ve španělském překladu od 16. století i ve stříbrných dolech Jižní Ameriky.** Tento hornický zákoník byl zrušen v Rakousku roku 1854, ale některé jeho články a předpisy o kutacích pracích, ověřování dobytelnosti ložisek, propůjčování dolů apod. byly po jistých úpravách vtěleny do rakouského horního zákona, a tak se udržely v platnosti až do nedávné doby.

Zákoník mj. stanovil, že je nutno pečlivě počítat horníky fárající do dolu nebo z dolu na povrch, aby se zabránilo nejen „*vyplatám nesprávných mezd*“, ale aby se zjistilo, zda někdo z nich nezůstal v podzemí a není nutno zahájit kvůli němu záchranné práce.

Zpočátku se každý snažil kutat pouze po směru žíly, jen aby získal co nejvíce vzácného kovu.

Později určoval místo, kde byla žíla nejsilnější, maršejdník neboli měřič, který ukázal, kde bude stát rumpál, a vytýčil směr kopání šachet a štol. Horníci používali dlouho pouze želízko a mlátek, jímž do skály bušili (neboli mlátili) do chvíle, než se ozval typický kovový zvuk; prokopání štoly prý mohlo trvat i několik generací. Někdy se používala metoda sázení ohně spočívající v tom, že na konci štoly se umístilo dříví, které se pokrylo blátem a zapálilo, díky čemuž se skála stala křehčí a snáze se rozbíjela. V některých obdobích bylo v kutnohorském revíru otevřeno najednou 100–200 dolů.

Každý havíř měl k dispozici pacholka, jenž vykutanou rudu neboli kutaninu naložil do neciček, které tzv. běhač odnesl k štrejchýři, jenž ji naložil (obvykle) do volského měchu, v němž ji hašplovník, obsluhující rumpál, vytáhl na povrch. Tam rudu rozbíjeli palicemi prejtyři a na prach ji drtili pučýři. V dobách, kdy těžní šachty ještě nebyly svislé, se do dolů sjíždělo po volských kůžích, jichž se v Kutné Hoře spotřebovalo tolik, že vyšlo nařízení, podle něž musely být volské kůže z celé země zaslány právě sem. Původně pracovali v dolech pouze lidé, ale postupně se do práce začali zapojovat **i voli** (jak dokazuje oltářní obraz v Rožňavě z 2. poloviny 15. století).

V povrchových vrstvách nacházeli horníci stříbro v čisté podobě, ale po jeho vytěžení se museli pouštět hloub a zároveň stříbro čistit od různých příměsí. V letech 1290–1350 se tu denně vytěžilo kolem 55 kg čistého stříbra, z něhož si menšinu mezi sebou rozdělili havíři a jejich pomocníci (pokud si ovšem nějaké nepřivlastnili nezákonně), zatímco většina připadla urburěrům*, nájemcům urbury neboli královského podílu na dolování. Jelikož jejich podnikání vyžadovalo značné finanční prostředky, museli pocházet z nejbohatších vrstev měšťanů.

* Podle tehdejších zvyklostí měl **král právo na všechny vytěžené drahé kovy** včetně kutnohorského stříbra (původně totiž vlastnil všechnu půdu království), ale protože neměl na financování veškerého dolování v královské pokladně dostatek peněz, propůjčil ono právo urburěrům a sám si ponechal „pouze“ osminu výtěžku (v 16. století klesla tato částka na devítinu a později až na desetinu). Urburěři ztratili své významné postavení na přelomu 14. a 15. století, kdy byly zavedeny funkce nejvyššího mincmistra a hofmistra. Urburěři a jejich manželky mívali výsadní postavení. Před hornickými soudy nesměli svědčit nejen lidé se špatnou pověstí, nedospělé osoby, chudí vzbuzující podezření a nevěřící, ale ani ženy. Přesto se stávalo, že manželka urburěře mohla za manželovy nepřítomnosti v jeho domě přijmout ohlášení nálezů a potvrdit je před soudem. Umožňoval jí to zákoník Václava II., který v takovýchto případech dal přednost urychlení agendy týkající se zprovoznění těžby v nových ložiscích a „zapomínal“ na vyloučení žen ze svědectví u soudů.

Pokud urburěři nechtěli sami těžit, pronajímali jednotlivé „orty“ neboli místa těžářstvům, od nichž si je mohli pronajímat obvykle na rok jednotliví havíři. Když měl havíř výnosný „ort“, vydělal si maximálně 18 grošů týdně (za něž bylo možno koupit 60 vajec, 480 l žita či 24 kuřat); pokud to na obživu rodiny nestačilo, chodíval v létě do pražského okolí na žňové práce. Byly prý doby, kdy havíři dostávali plat v podobě rudy, kterou rozprodávali; tato podoba výplaty se později zachovala pouze u některých profesí, jako byli opraváři měchů, třídiči rudy, ohlašovatelé směn a rozdělovači rudy.

Původně pracovali havíři v dolech ve dvousměnném dvanáctihodinovém nepřetržitém provozu, ale Václav II. pracovní dobu zkrátil na šest hodin a havíři nesměli bez odpočinku směny zdvojit. V 15. století se však dvanáctihodinové směny staly neoficiálně opět samozřejmostí. Zpočátku oznamovali začátek směny zvěstovači (anklopěři), které později nahradily kostelní zvony.

Vytěžená stříbrná ruda se prodávala podle královského nařízení veřejně. „*Kolem okrouhlého (některé prameny hovoří o stole dvanáctihráchem – pozn. aut.) stolu, na němž havíř rozbrnuje bromadu rudy, sedí rudokupci* a oceňují jakost. Nakoupená ruda je za dohledu nejvyšších horních úředníků, rychtáře a písaře dávána do pytlů.*“

* **Rudokupci** neboli erckauféři byli samostatní podnikatelé, kteří vykupovali rudu, zpracovávali ji ve svých hutích a řídili se starodávnými právy, která panovník respektoval s podmínkou, že budou prodávat veškeré vytavené stříbro do centrální mincovny. Erckauféřské hutě byly malé závody se třemi až pěti taviči a pomocníky a rudy zpracovávaly technologicky náročnými metodami. Bylo jasné, že docházelo k jistému úniku stříbra, ale královské hutě byly v Kutné Hoře vybudovány teprve v 16. století.

Když se žíly stočily do hloubek, těžba klesala, neboť tehdy ještě havíři nedokázali z dolů odčerpávat vodu. Tím se jim snižovaly příjmy a rostla jejich nespokojenost; první velké vzbouření nastalo roku 1494 a skončilo jejich vítězstvím, jelikož se podařilo prokázat machinace hofmistra. Bohužel další projevy nespokojenosti, které následovaly o dva roky později, potlačila městská hotovost a deset předáků bylo dokonce popraveno. Snižování těžby i zisku se po čase projevilo také na poklesu kvality pražského groše.

Zmrzlíci a šmitny

Jedním z významných kutnohorských objektů se stal tzv. Vlašský dvůr*, v němž sídlili přivolaní florentští právníci a finančníci, kteří měli provést mincovní reformy, a zkušení italské (vlašské) minciři; ti zde mince vyráběli.

* Další právem obdivovaným kutnohorským objektem je nádherný **chrám** zasvěcený patronce horníků **sv. Barboře**, který byl založen kolem roku 1380 a plány na něj pocházejí z dílny Petra Parlěře (1332/3–1399). Ke svatostánku se váže legenda, podle níž měl velký zvon pro tento kostel odlít zvonářský mistr Jakub Ptáček. V noci před zahájením práce se mu zdálo, že uklouzl a spadl do roztavené zvonoviny, a tak si dával druhý den velký pozor, aby se sen nestal skutečností. On se stihl uhlídat, ale odnesl to zvědavý kos, který pozoroval mistrovu práci z těsné blízkosti a do zvonoviny spadl omámen výparry. Zvon sv. Barbory byl sice zasvěcen sv. Marii, ale lidé mu říkali Ptáček, čímž zvěčnili nejen zvonáře, ale i uhynulého kosa.

Vlašský dvůr se rozložil v místě, kde býval v minulosti nad údolím potoka Vrchlice královský hrádek, sloužící k ochraně kolem vedoucí obchodní stezky, v jehož sklepeních bylo uloženo stříbro. Koncem 13. století tu vznikl areál s půdorysem ve tvaru nepravidelného oválu, jenž byl od města oddělen vlastními hradbami. Když roku 1300 provedl Václav II. měnovou reformu, jež měla zajistit kvalitní a jednotnou měnu, **soustředil ve Vlašském dvoře všech sedmáct mincoven z celého království**, z nichž vznikla centrální mincovna Českého království. V ní se razily nové mince zvané pražské groše, které se staly nejpevnější valutou tehdejší Evropy; byly – na rozdíl od cizích mincí – tak sněhobílé, jako by byly z ledu, a proto se jim říkalo **zmrzlíci**. Pražskými groši se platilo nejen u nás, ale i v Polsku, Rakousku a Uhrách. Poslední groše se tu razily roku 1550; o třicet let dříve se zde začaly razit nové mince zvané tolary.

Mince se zhotovovaly z čistého stříbra, které je však samo o sobě měkké a v mincích by se rychle ohladilo. Z tohoto důvodu se vytvrzovaly mědí, přidávanou v poměru 16 dílů stříbra a 1 díl mědi. Výsledná směs se nalila do barchánů (vodou chlazených nádob), v nichž se formovala do tvaru stříbrných prutů, a pak následovalo vyklepání do směsových farfulek (plátů), které musely být po celé ploše stejně silné; pokud tomu tak bylo, dostal farfule do rukou stříhač, jenž plát nejprve rozstříhal na čtverečky, z nichž pak odstříhnutím rohů zhotovil kulatý plíšek. Když byla prověřena ryzost kovu, vybělila se budoucí mince v roztoku vinného kamene a soli a následovala závěrečná fáze – razba, kterou prováděli pregéři, vysoce specializovaní řemeslníci, jichž zpo-

čátku pracovalo ve Vlašském dvoře dvanáct. Jejich pomocník musel nejprve vzít plíšek do kleští a podržet ho nad ohněm, aby se nahřál, pak ho položil na spodní razidlo upevněné do špalku, na které pregěř přiložil vrchní razidlo a silným úderem kladiva vyrazil podobiznu ev. text nacházející se v negativu na razidlech; z rukou každého pregěře vyšlo denně až 2 000 grošů. Na závěr byl posbírán všechn odpad, aby mohl být znovu zpracován.

Do Vlašského dvora se vcházelo velkou hranolovitou věží. V západní části nádvoří stály hospodářské provozy, sklady a prostory pro úředníky a kolem obvodových zdí dvora vznikly šmitny, neboli až 4 m vysoké dílny, z nichž každá měla nad vchodem s vysokým štítem znak města, z něhož byla ražba mincí do Kutné Hory přenesena. Zcela jistě to byla Praha, Opava, Jihlava, Most, Kladsko, Litoměřice, Olomouc, Brno, Žitava, Jablonné v Podještědí, Vysoké Mýto a Žatec; další bývalé, do Kutné Hory přestěhované mincovny byly původně zřejmě v Hradci Králové, Plzni, Kadani, Klatovech, Litomyšli, Českých Budějovicích, Humpolci a Havlíčkově Brodě.

V této souvislosti je velmi zajímavá tzv. **Kutnohorská iluminace**, která zachycuje těžbu rudy, její drcení, promývání, prodej rudokupcům a hutnění, díky němuž se z rudy získává stříbro sloužící k ražení mincí. Jde zřejmě o nejstarší dochované vyobrazení zmíněného celého technologického procesu, který probíhal v Kutné hoře od 13. do 17. století a z nějž nabízím alespoň výřez.

Ukázka z Kutnohorské iluminace zachycující nejdůležitější provozy kutnohorské mincovny.

V jedné šmitně (1) je vidět prubířská dílna, v níž se stříbro čistilo přepalováním, v sousední místnosti (2) je stříbro předáváno úředníkovi, který je zvážil a zapsal, zatímco ve šmitně vpravo (3) je stříbro smísené s mědí odléváno do tzv. cánů (prutů). Následuje šmitna (4), v níž se cány rozklepaly na pláty, jež se pak rozstříhaly, a zcela vlevo (5) je zachycena závěrečná fáze celého výrobního procesu – vlastní ražba.

Konec kutnohorského dolování přineslo roku 1510 odкрытие ložiska stříbra u Jáchymova a později se přestala jeho těžba vyplácet, protože se tento kov začal **dovážet z Jižní Ameriky**.

Jak pětadvacet kutnohorských havířů dobylo Krétu

Tato málo známá část kutnohorské historie začala roku 1204, kdy Bonifác hrabě z Montferratu (jeden z vojevůdců křižáků, kteří si podrobili Cařihrad) sám sobě přídělil mj. neobvyklou odměnu. Byla jí středomořská Kréta, ale protože přece jen považoval za bezpečnější a uhlídatelnější slušnou kupičku mincí, prodal vzápětí ostrov zámožným obyvatelům Benátské republiky. Ti ochotně vyplatili na dřevo 10 000 stříbrných, a než penízky docinkaly, vyslali válečné loďstvo, aby jejich nové území začalo hlídat. Krétané, kteří o změnách vlastníků svého území neměli ani tušení, stříleli na strážící cizácké lodě luky, kušemi či praky, a protože to pochopitelně příliš nepomáhalo, začali zapalovat benátské obchodní lodě vozící jižně kolem Kréty drahocenné náklady z Egypta do Benátek. Ostrované využívali toho, že jejich malé lodě byly mrštné, a než těžká válečná plavidla připrula k místu, kde šla shořelá obchodní loď ke dnu, byla mořská hladina prázdná; pachatelé se totiž stačili bezpečně ukrýt v některém z tisíců zálivů skalnatého pobřeží. To ovšem pro benátské obchodníky znamenalo obrovské ztráty: jelikož až dosud prodávali doma importované egyptské zboží s mnohonásobným ziskem, nyní přicházeli jak o zboží, tak o lodě.

Krétané se navíc nastěhovali do kamenných, na vrcholcích hor vybudovaných hradů, které byly tehdejšími zbraněmi nedobytné.

Mezi benátskými kupci rostla nervozita, a když se zdálo být nejhůře, proměnil Lorenzo Celsi (1310–1365), benátský nejvyšší úředník s titulem dóže z boží milosti, dvě slova: „Montés Kuttíní“ (tedy Kutná Hora). Doneslo

se k němu totiž vyprávění o kutnohorských hlubokých a důmyslných šachtách vyztužených řadami kůlů, a tak chtěl tamním havířům zadat dobytí krétských horských hradů pomocí podkopů, což – jak dříve tvrdil – dokážou „jen nejlepší havíři tehdejšího světa – totiž kutnohorští. A protože v sázce bylo bohatství Benátek, byl ochoten sáhnout hluboko do státní pokladny, aby získal dobrovolníky pro práci jak složitou, tak ovšem i velmi nebezpečnou.“

Na jeho výzvu se přihlásili čtyři kutnohorští havíři, kteří slíbili přijet na Krétu „s jedním mistrem kovářským a s dvaceti jinými havíři dovednými a znalými umění podkopnického a zběhlými v umění sklepení hloubiti“. Latinsky psaná smlouva, kterou opatřili svými podpisy roku 1364, jim stanovila základní plat a – za podmínky, že krétské hrady budou skutečně s jejich pomocí dobyty – mohl dříve havířům přiznat ještě prémie.

Pětadvacet kutnohorských havířů na Krétu skutečně přijelo, ale kdo by si představoval, že vykutali ve skalách pod hrady štoly, do nich umístili dávky střelného prachu a z dálky ho pomocí zápalné šňůry zapálili, ten by se velmi mýlil. Profesor František Gel (1901–1972) popsal metodu kutnohorských mistrů v jednom ze svých skvělých literárních pásem takto: „Práce kutnohorských havířů byla neskonale těžší a – nebezpečnější, protože museli pracovat bez traskaviny. Museli pod hradbu obležené pevnosti prokopat podzemní štolu, ..., ale tak, aby konec podzemní chodby byl na spadnutí. Tento nepevný konec chodby vyztužili dřevem. Potom minátorés čili miněři dřevěné vyztužení zapálili a rychle se vzdálili. Jakmile dřevěné vyztužení shořelo, propadl se strop chodby ... a nahoře, nad zemí, se zřítil kus hradeb ... Tento druh minérství bez střelného prachu proslavil české horníky už za Přemysla II. Otakara – a proto si na Kutnou Horu vzpomněl v Benátkách dříve Lorenzo Celsi. A Benátčané nebyli zklamáni. Kréta byla podrobena.“

CO JEŠTĚ STOJÍ ZA ZMÍNKU

- Nejhlubším kutnohorským dolem byl šestisetmetrový Osel, z něj odešli poslední havíři roku 1546.
- O Kutné Hoře napsal zdejší rodák a dobrodruh **Mikuláš Dačický z Heslova** (1555–1626): „Kutná Hora jest nápodobně jako veliká kuchyně, ve které jest mnoho zbytečných daremných kuchařů, kteří jedni strojí,

druzí vaří, třetí pekou, smaží, solí. A co nastrojí, to vše sami sežerou a pána svého hladem umoří. A tak jest nyní na těchto Horách kolik služebníků, tolik zlodějů.“ Myslel tím cizácké úředníky, kteří se sem nahrnuli kvůli snadným ziskům.

- Kalich z kutnohorského městského znaku odstranil roku 1641 Ferdinand III. Habsburský (1637–1657) a nahradil ho štítkem nesoucím na stříbrném břevně iniciálu F III. Kalich byl na znak vrácen roku 1926 výnosem ministerstva vnitra.
- V roce 1995 bylo **historické jádro** Kutné Hory zapsáno na Seznam světového kulturního dědictví **UNESCO** (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization).
- S Kutnou Horou souvisí nerost patřící mezi dolomity, který nese název **kutnohorit** s chemickým složením $\text{Ca}(\text{Mn}^{2+}, \text{Mg}, \text{Fe}^{2+})(\text{CO}_3)_2$.
- **Kutnohorským rodákem** byl Josef Kajetán **Tyl** (1808–1856) a žil zde i Karel **Havlíček-Borovský** (1821–1856), který tu roku 1850 vydával Národní noviny.

CECHY – SDRUŽENÍ EXISTUJÍCÍ OD 13. STOLETÍ

Od řezníků k perníkářům – Kloboučníci, zvonáři, kováři a zámečníci – Cechovní znaky a rozdávační králové – Co ještě stojí za zmínku

Od řezníků k perníkářům

Řemesly a cechy jsem se zabývala knize „Co možná nevíte o životě našich předků“ a nyní nabízím ještě pár zajímavostí alespoň o některých řemeslnících sdružujících se do těchto sdružení.

Řezníci si zakládali cechy od 13. století, kdy byly uzavřenými komunitami, které zpočátku přijímaly nového člena pouze tehdy, když byl některý masný krám na prodej. S rozvojem řeznických cechů rostl počet nových masných krámů neboli kotců řeznických, vznikala jatka neboli šlachtaty a otevíraly se udírny masa a první trhy, na nichž se prodával dobytek. Roku 1329 měly např. Litoměřice 40 masných krámů, roku 1334 jich Mladá Boleslav hostila 30, Český Brod 20 apod. Často ovšem některý řezník

měl takových to krámků několik, zatímco jiný neměl žádný, takže „*prodával všelijak*“. Postupně se někteří řezníci začali specializovat na přípravu jelit, klobás a dršťek, zatímco jiní se stali sádelníky, lojovníky nebo uzenaři. I když občas zabíjeli na objednávku dobytek sousedům (ceník těchto prací visel obvykle na radnici), poráželi také dobytek, který si kupovali na stacích v okolí. Jelikož ve velké stáji se zvíře zdálo malé a v malé stáji vypadalo velké, nechával si je řezník při nákupu vyvést na dvůr, kde si je mohl navíc prohlédnout ze všech stran. Velké kusy si ohmatal, aby posoudil celkovou váhu i kvalitu masa, zatímco malé kusy ke zjištění váhy zdvihl. Odhady prý bývaly překvapivě přesné.

K řezníkům se počítali i **huntýři či huntéri**, jejichž název byl odvozen od „huntu“, tj. necek či vozíku, v němž přiváželi své zboží. Nebyli plnoprávními příslušníky tohoto řemesla, neboť směli chodit na trh pouze jednou týdně (zatímco ostatní mohli prodávat denně), dostávali podřadnější prodejní místa a bylo jim dovoleno nabízet pouze buď jen velké kusy, nebo například pouze živý dobytek.

Pekaři se dělili na ty, kteří pekli bílý chléb, na pecnáře zvané plachetníci, kteří nabízeli chléb rezný, kolečníky připravující koláče, pekaře boží, specializované na kostelní hostie, koblížníky, perníkáře apod. Nejstarší společný cech měli pekaři a mlynáři na Novém Městě pražském, jenž se však dělil na dva „podcechy“, které měly společnou korouhev, oltář i hospodu, v níž se jejich členové scházeli. Pečivo prodávali buď v krámcích zřízených již od 13. století na ulicích či náměstích (např. Mladá Boleslav jich měla počátkem 14. století čtyřia dvacet), nebo v tzv. domovitých krámech, což znamenalo, že se prodávalo přímo z okna prodejny či pekárny. Cena pečiva se pochopitelně odvíjela od proměnlivých cen použitého obilí; jejich výši oznamovala tabulka zavěšená u obchodu, aby bylo zřejmé, že si obchodník stanovuje pro sebe pouze přiměřenou část zisku.

První zmínka o **perníkářích** u nás pochází z roku 1335 z Turnova. Za husitských bouří se jim příliš nedařilo, neboť lidé hrávali v kostky právě o perník, což podle husitských představ bylo hříšné. Když se situace u nás zklidnila, začalo perníkářů přibývat. Jelikož do svého pečiva přidávali i pepř, říkalo se jim artopiperisté („piper“ je latinsky „pepř“). O chuti perníků rozhodoval med, zatímco další přísady jeho chuť pouze doplňovaly; šlo o koriandr, anýz, květ černého bezu, zázvor, hřebíček, muškát, skořici

apod., které musely být jemně rozdrcené. Formičky na perníky měly mnoho podob – od panenky či srdíčka až po miminko či třeba věneček. Zajímavé je, že těsto se po vyhnětení nechávalo několik dní a dokonce někdy až několik měsíců ležet v chladné místnosti, což mělo dodat perníku na kvalitě i chuti. Perníkové formy se před použitím vysypávaly hrachovou moučkou, aby se upečený obsah snáze vyklopil. Sklovitého lesku se dosahovalo několikerým potřením vajíčkem a lesk nahnědlý se získal tím, že perníkář použil rozemletý slad či bramborovou moučku.

Kloboučníci, zvonáři, kováři a zámečníci

O parádu se starali **kloboučníci**, kteří se sdružovali do cechů od 15. století. Ti první zhotovovali nejen řadu různých typů pokrývek hlavy od vlněných a kožešinových z bobrů či ze zaječích hřbetů až po klobouky hedvábné i prošivané, ale také vlněné rukavice i punčochy a ševcovskou plst; tu připravovali ze srsti zaječí, králíčí, velbloudí, bobří a kozí, nebo z hedvábí, slámy, lýka apod.

Odlévání zvonů se u nás začalo provozovat zřejmě ve 13. století. Jako první je prý zhotovovali benedikтинští mniši, a to jak pro svůj klášter, tak i pro zákazníky, a teprve ve 13. století se tomuto řemeslu začali věnovat také světští řemeslníci, jimž se říkalo **zvonáři**, i když se jim do řemesla občas pletli konváři (výrobci konvic, mělkých i hlubokých talířů, umyvadel a ložničních kotlíků neboli nočníků) a puškaři (výrobci železných a bronzových děl, z nichž se střílelo střelným prachem). Ve 13. století měli zvonáři vlastní cechy, ale protože by se tímto řemeslem neuživil, vyráběli i další kovolijecké výrobky jako konve, kotle, pušky (děla), meče apod. Zvonáři pracovali se slitinami mědi a cínu a výsledné dílo záviselo na jejich zkušenostech a vynikajících znalostech z tohoto oboru. Museli správně stanovit poměr obou kovů ve zvonovině, rozehrát ji na správnou teplotu ve specifické peci a zvon odlít; nebylo výjimkou, že i zkušený mistr zjistil, že tu či onde chybil a musel práci zopakovat od samého začátku.

Usedlí zvonáři měli hutě v místě svého bydliště, ale když se od 14. století začaly odlévat těžké zvony, zřizovali si huť v místě zakázky.

Možná nás překvapí, že čeští **kováři** znali již v 9. století techniku svá-

ření a tvarování. Na dvorech českých feudálů zhotovovali nebo opravovali kovové nářadí a dělili se na štítaře, nožíře, nožidelníky (nůžkaře), lučníky či – jak napsal Kosmas (asi 1045–1125; viz IV. kapitola – Čtyři kroniky) – fabri armorum neboli zbrojíře. Materiál k výrobě železných předmětů jim dodávali ferrariové neboli železníci, kteří většinou sídlili u lesů, aby měli po ruce dostatek dřeva pro výrobu dřevěného uhlí v mi-lířích, nezbytného pro tavbu železné rudy.

Železné výrobky českých řemeslníků chválil ve své zprávě i Ibrahim Ibn Jákub (10. století).

Zatímco většinou se tito řemeslníci zaměřovali na nástroje, zemědělské nářadí apod., mnozí pracující v klášterech zhotovovali především umělec-ké výrobky. Jeden takový znalec, mnich Sázavského kláštera (viz V. kapito-la – Sázavský klášter), dokázal kovové výrobky zdobit emailem; podle od-borníků šlo o tzv. buňkový email byzantského vzoru, používaný na kovové desky evangeliářů, do nichž se zasazovaly drahé kameny. Kováři také vy-ráběli úchytky na kostelní dveře, které zasazovali do lité lví tlamy.

Cechovní znaky a rozdávачní králové

Těmito znaky směli někteří řemeslníci označovat pouze majetek cechu (například svíčky používané při mších, cejchy na výrobcích apod.), zatím-co jiní si je mohli dávat od 15. století na své korouhve.

Cechovní znaky nejčastěji symbolizovaly příslušné řemeslo. **Kováři** na nich měli dvě zkřížená kladívka a koňskou podkovu, **pekaři** zase preclík, **krejčí** nůžky, **kramáři** váhy a menší nůžky, **bečváři** sud s některým ne-zbytným nářadím a **zlatníci** zlatý kalich v modrém štítě. Cechovní znak **sladovníků** tvořila kromě klasů speciální lopata sloužící k přehazování klíčícího zrna a další sladovnické nástroje.

Zpočátku si mohl každý cech v jednotlivých městech zvolit vzhled své-ho znaku, ale postupně se pro ten který cech ustálila v celé zemi jednotná podoba. **Rezníkům** vystavil Zikmund Lucemburský (1419–1437) roku 1437 **první známou cechovní erbovní listinu** v Čechách se znakem dvou-ocasého, tedy královského lva, který postupem času dostal do tlap sekry. Byli to totiž právě tito řemeslníci, kteří vyzbrojeni svými sekrami pomohli Janu Lucemburskému (1310–1346) dobýt Staré Město a tím i celou Pra-

hu. **Kožešníkům** zase udělil roku 1473 znak Vladislav II. Jagellonský (1471–1516); objevil se na něm v modrém štítu šikmý pruh kožešiny s bílou holubicí, která dostala do zobáčku olivovou ratolest a nohou přidržovala štítek se zlatým „W“. (Toto korunované písmeno bylo znakem zmíněného Jagellonce.)

CO JEŠTĚ STOJÍ ZA ZMÍNKU

- Cechy zaznamenaly největší rozmach do 16. století, ale koncem 18. století ztrácely smysl a v českých zemích byly zrušeny novým živnostenským řádem vydaným 20. prosince 1859, jenž vstoupil v platnost 1. května následujícího roku.
- Koncem 17. století si kloboučníci stěžovali na nedostatečné výdělky, jelikož prý *„sedlák nosí jeden klobouk pět let a pohůnek o něj nestojí vůbec. Měšťky chodí ve slaměných kloboucích a velcí páni si hledí paruk a klobouk vsadí na hlavu málokdy“*. Kloboučnická tovární výroba začala v 19. století.
- Perníkáři byli posledními řemeslníky, kteří se ještě v 19. století sdružovali do cechu. První továrna na perník byla založena v Pardubicích roku 1913.

II. KAPITOLA

STALO SE

BITVY NA MORAVSKÉM POLI – DŮKAZ, ŽE KAŽDÝ CHVILKU TAHÁ PILKU

Střet budoucího zetě s budoucím tchánem – Kdo chce moc, nemívá nic – Schytala to i Morava – Pár klípků na závěr – Co ještě stojí za zmínku

Střet budoucího zetě s budoucím tchánem

Na úvod si řekněme, že Moravské pole neboli Marchfeld bylo nikoliv obyčejné pole, nýbrž asi 2 km široká nížina nacházející se v dnešním Rakousku východně od Vídně, lemovaná pravým břehem řeky Moravy, tvořící hranici

se Slovenskem. Jeho název souvisí nikoliv se zemí Moravou (das Mähren), nýbrž s názvem řeky Moravy (die March). Přemysl II. Otakar (1253–1278) si toto území zvolil, aby tu svedl dvě bitvy, jelikož zdejší rovinka byla jako stvořená pro hlavní část jeho vojska, na niž sázel – těžkou jízdu.

První bitvu zde vybojoval u Kressenbrunu dne **12. července roku 1260** a já jsem o ní v I. dílu své knihy „Co v učebnicích nebývá aneb Čeští panovníci jak je (možná) neznáte“ napsala: *„Přemysl II. Otakar v ní zvítězil přesto, že si dovolil kavalířské gesto: protože mezi tábory obou vojsk protékala řeka Morava, bylo jasné, že ten, kdo ji bude muset před bitvou překonat, se ocitne v nevýhodě. A tak český král uherskému kolegovi* navrhl, že na dobu, kterou budou jeho vojáci potřebovat k překonání řeky a k opětnému sešikování se, uzavře příměří, a navíc ustoupí na dostatečnou vzdálenost od pravého břehu, na němž měl ležení. Slovo dodržel – a přesto vyhrál.“*

*** Jednalo se o krále Bélu IV. (1235–1270),** dědečka Přemyslovy druhé manželky Kunhuty; ta žila v letech asi 1246–1285 a Přemysla si vzala roku 1261.

Důvodem bylo zejména babenberské dědictví, tj. Rakousy a Štýrsko (detaily najdete ve výše zmíněné knize na stranách 131–135).

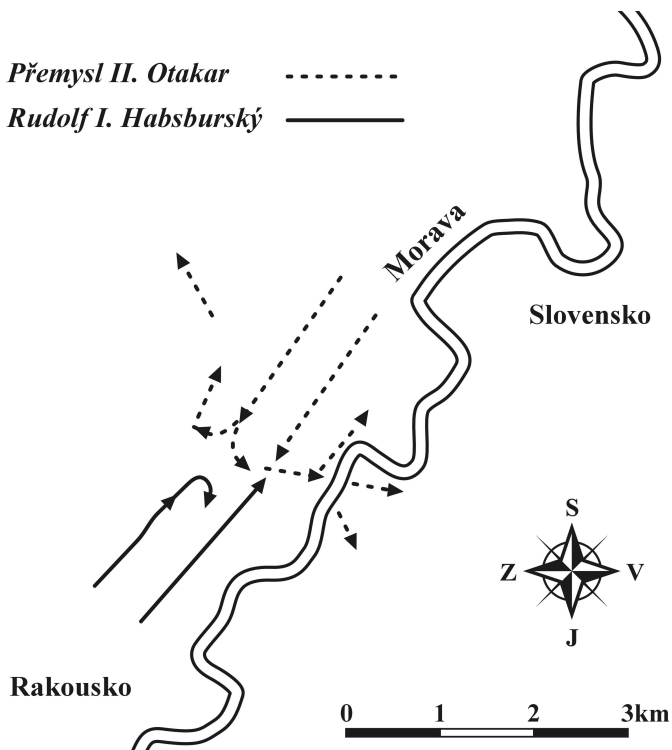
Kdo chce moc, nemívá nic

V roce 1278 se Přemysl II. Otakar rozhodl pro stejné pole a – ke své škodě – i pro stejnou taktiku. Rozložil se s vojskem u Jedenspeigenu, zatímco jeho protivník Rudolf I. Habsburský (1273–1291) obsadil 6 až 7 km vzdálenou vesnici Dürenkrut (Suché Kruty). Důvodem střetu, který začal v 9 hodin ráno 26. srpna roku 1278, bylo opět zejména nešťastné babenberské dědictví*.

*** Vztahy obou panovníků** zkomplikovala také volba krále Svaté říše římské, v níž Habsburk nad Přemyslovcem roku 1273 zvítězil. Kurfiřti, kteří tuto volbu prováděli, se totiž zalekli, že když zvolí Přemysla – tehdy nejmocněj-

šího panovníka střední Evropy – mohou přijít o svoji suverenitu, a tak dali přednost nepříliš známému Habsburkovi (ochotnému jejich hlasy řádně finančně ocenit). Někteří historici považují však za vysoce pravděpodobné, že Přemysl chtěl spíše než sám sebe dosadit na stolec krále Svaté říše římské někoho, koho by mohl jako šedá eminence nenápadně řídit.

Tříhodinové bitvy se prý zúčastnilo kolem 55 000 vojáků, z nichž přibližně 30 000 bojovalo za Rudolfa a zbytek za Přemysla. (Za zmínku stojí, že v této bitvě byli součástí lehké uherské jízdy Rudolfa I. Habsburského i Kumáni – viz Rejstřík.)

Průběh bitvy na Moravském poli.

Z Přemyslových vojáků údajně padlo asi 12 000 mužů, přičemž mnozí se utopili v rozbahněné Moravě; habsburské ztráty prý nejsou známé. (Musíme vzít ovšem v úvahu, že počty vojáků bývají většinou nadsazené.) Boj byl dlouho nerozhodný, v jednu chvíli kdosi dokonce strhl Rudolfa z koně, ale jeho vojáci ho opět rychle vysadili do sedla. Pak bohužel útok na pravé Přemyslovo křídlo způsobil pootočení uskupení, takže české jednotky už měly za zády nikoliv vlastní tábor, nýbrž řeku Moravu. Navíc Rudolf poslal proti slábnoucímu pravému křídlu čerstvé posily.

O tom, co bylo dál, existuje několik variant, z nichž se nejvíce opakují dvě.

Podle první jeden z Rudolfových velitelů dal kolem poledne pokyn svým podřízeným, aby začali křičet „Utíkají, utíkají!“, což Přemyslovy vojáky zmátlo. Tomu se ovšem nelze divit: muži s hlavou ukrytou v těžké hrncové přilbě vybavené pouze dvěma úzkými průzory, kteří se navíc potili v srpnovém vedru a výhled měli ztížený i zvířeným prachem, se jen stěží orientovali ve vřavě tisíců mužů a koní. Podle druhé varianty mohl za další vývoj bitvy nechtěně Přemyslův blízký věrný spolubojovník, moravský šlechtic Milota z Dědic (?–1307), který chtěl se skupinou rytířů objet zmíněné habsburské posily mířící proti přemyslovskému pravému křídlu a vpadnout jim do zad, což bohužel mnozí pochopili jako ústup, resp. útek.

Schytala to i Morava

Historik Petr Klučina (*1950) připouští, že o této bitvě sice existuje mnoho pramenů, ale *„jejich důvěryhodnost je malá“*. Rozhodující prý je, na čí straně autor toho kterého podkladu stál, že autoři nebyli vojenskými odborníky a že se nezachoval jediný text sepsaný očitým svědkem bitvy. Proto je možno průběh bojů dokumentovat *„zčásti podle vlastních vojenských úvah. Víme, jakou možnost velet měl tehdy velitel. V té době se panovník bitvy účastnil, ovšem jedinou věc, kterou mohl udělat s rozmyslem, bylo dát pokyn, aby bitva začala. Pak se stal sám součástí bitvy.“* Jisté je snad jen to, že Rudolf Habsburský měl nejen větší armádu, ale především byl pokrokovější v tom, že už nespolehal – jako Přemysl II. Otakar – pouze na těžkou jízdu a do armády zařadil *„dostatek lehkého uherského jezdeckva, které oslabilo pravé křídlo Přemyslovy armády“*. Pocházel z vojensky velmi vyspělé oblasti pomezí Šváb-

ska a Švýcarska a tam podle J. Žemličky (*1946) „*věci jako vojenská lest atd. byly naprosto zdomácnělé. Na rozdíl od rytířského prostředí střední Evropy, která si na to velmi potrpěla a také na to velmi doplatila. Přemysla ani nenapadlo, že by se protivník mohl k něčemu podobnému, jako je vpadnutí do zad, uchýlit.*“ A Petr Klučina dodává: „*Koneckonců Rudolf (I. Habsburský – pozn. aut.) se v tomto prostředí pohyboval jako námezdní bojovník, takže dobře věděl, kdy je třeba použít i ránu zezadu.*“ Za zmínku možná stojí také to, že jakmile se panovník zúčastnil bitvy, byl sice nadále „*první z rovných*“, ale každý na něj mohl zaútočit jako na „obyčejného“ vojáka.

Porážka Čechů na Moravském poli ponechala Rudolfovi I. Habsburskému část nevyužitých vojáků, které mohl okamžitě nasadit na obsazení Moravy. Zastavil tak sice nájezdy divokých Kumánů, kteří v této části českého království loupili jako o závod, ale pro Moravy bylo jedinou změnou to, že nyní začali loupit a vypalovat jejich vesnice i města habsburští vojáci.

Pár klípků na závěr

Z konceptu listu královny Kunhuty Přemyslu II. Otakarovi zjistíme, jak vypadala korespondence tohoto manželského páru. „*Výsosti Vaší k radosti a opěťovanému potěšení neustáváme psáti a oznamujeme, že nejen z milosti Boží za Vaší nepřítomnosti dobrý je stav Vašeho království, nýbrž i, což jest více, zdrávy jsme s milovanými dcerami a nejdražší matkou svojí a přejem Vaším láskám totéž s veškerou důvěrou, z celé duše, aby ve všem měla zdar podle přání. A poněvadž po Bohu, jenž jediný dává a bere žití, touhám duše naší ve Vás se zalíbilo, přejeme si nade vše, žádáme a voláme: Kéž přijde Otakar, kde nyní je milá pozornost utěšitelova? Milost Boží, jež vše skýtá, pokorně neustálým voláním vzýváme a s mnohými vzdechy žádáme, aby z plnosti hojnosti daru svého dala, aby vše vplynulo příznivě přáním Vaším i aby v míru a zdraví co nejdříve navrátila Vás, po němž toužíme, jímž po největších úzkostech přejeme si pookráti. Otakare, zasloužíme-li si viděti toho, po němž toužíme, přijdiž, nejdražší, aby duch náš tonoucí pod tíhou zármutku rozkvetl pohledem na toho, po němž toužil, zázračně oživen oživující radostí.*“ Není prý ovšem jisté, že toto psaní bylo skutečně odesláno, jelikož **mohlo jít o cvičné texty**, a nelze vyloučit ani to, že vznikly až **po Přemyslově smrti, aby vylepšily reputaci Kunhuty Uherské**, pošramocenou jejím vztahem se Závišem z Falkenštejna (asi 1250–1290).

Ostatky Přemysla II. Otakara nechal Rudolf převézt do Vídně, kde je dal balzamovat, obléci do nádherného roucha a několik týdnů vystavit na veřejnosti, aby všichni uvěřili, že tento mocný král skutečně zemřel. Protože Přemyslův život skončil v době, kdy byl v klatbě za údajné neoprávněné držení babenberského dědictví, nezněly ve Vídni na jeho památku zvony a nekonaly se církevní obřady. Naproti tomu ve větších pražských kostelích se zvonilo o překot. Přemysl II. Otakar byl pohřben ve Znojmě (viz mapa), ale poté, co z něj papež klatbu sňal, byly jeho ostatky roku 1296 převezeny do Prahy a uloženy v pražském Anežském klášteře Na Františku. Na příkaz Karla IV. (1346–1378) byly roku 1373 přemístěny do katedrály sv. Víta v areálu Pražského hradu a v jeho zdejší hrobě se nacházelo pohřební jablko a žezlo i pohřební koruna, opatřené nápisem: „Hic sunt ossa Otakari incliti, regis Bohemiae quinti“ („Zde jsou kosti Otakara vznešeného, pátého českého krále.“)

Petr Žitavský (1260/1275–1339), autor „Zbraslavské kroniky“ (viz IV. kapitola – Čtyři kroniky), vinil možno říci nevybíravými slovy ze smrti mocichtivého Přemysla II. Otakara český národ. Napsal: *„Národe na hlavu padlý, jenž klesáš v největší bídě poražen, sám již hyněš – a bez krále zasloužíš zajít. Více já tobě než sudbě, víc tobě než smrti já kladu za vinu královu zhoubu. Vždyť krutěji nechals ho zemřít, než by ho nepřítel nechal, neb od něho dovedls prchnout. Proto tak rychle král zhyнул. Ó, přej mu svých radostí, Kriste, v nebesích po boku svém. Dej radost mu na věky věkův. Amen.“*

Smrt Přemysla II. Otakara je zachycena v řadě kronik a literárních děl a dostala se i do „Božské komedie“ Danta Alighieriho (1265–1321), kde prý v očištcích tvoří tento král „milou společnost“ Rudolfu I. Habsburskému.

CO JEŠTĚ STOJÍ ZA ZMÍNKU

- Zmíněného moravského šlechtice **Milotu z Dědic** tehdy ani v dalších staletích nikdo nekritizoval a za zrádce byl označen až v **19. století**. Podle Josefa Žemličky totiž obrozenci brali Přemysla II. Otakara „za velký vzor a nezdálo se jim možné, že by tak slavný král padl jen tak, proto potřebovali nějakého zrádce“.

- V roce 1925 vzbudila **pohoršení hra** rakouského autora Franze Grillparzera, v níž byl Přemysl II. Otakar líčen jako ziskuchtivý tyran a požívačný člověk, zatímco Rudolf I. Habsburský vystupoval jako skromný, šetrný „otec“, pracující pro blaho Rakouska.
- Dne 8. září roku 2012 byla u příležitosti 750. výročí založení města Vysoké Mýto (viz mapa) instalována **železná socha Přemysla II. Otakara**. Projekt uskutečnilo občanské sdružení „Pomník zakladateli města“ a autorem sochy, která se stala **první statuí** tohoto panovníka v České republice i v Evropě, je umělecký kovář a sochař Karel Bureš (*1958); použil na ni 300 kg železa a jeden až dva gramy zlata. V soše jsou uloženy kousky dřeva z královny rakve.

BRANIBOŘI V ČECHÁCH – „HOSTÉ“, V JEJICHŽ ČELE STÁL HRABIVÝ BRATRANEC OTA

Novostavba v pustině – Rabovat a rabovat – Otčím jako poslední překážka – Co ještě stojí za zmínku

Novostavba v pustině

Když Přemysl II. Otakar (1253–1278) odjížděl trochu nepromyšleně na Moravské pole (viz II. kapitola – Bitvy na Moravském poli), byl si vědom toho, že může padnout. Proto se obrátil na oblíbeného **synovce Otu V. Braniborského** (1246–1299), pohledného syna své sestry Boženy neboli Beatrix (1227/1230–1270/1290), udatného rytíře zajímajícího se o dvorskou poezii a podle výšky postavy **zvaného Dlouhý**. Požádal ho, aby se v případě jeho, tedy Přemyslovy smrti stal správcem části Českého království a poručníkem sedmiletého bratrance – budoucího krále Václava II. (1283–1305). Přemyslovo opatření bylo jistě správné, protože Přemyslova manželka Kunhuta (žila v letech asi 1246–1285) by neměla na vládnutí dostatečně pevnou ruku, sedmiletý chlapec nemohl ještě několik dalších let panovat a někomu cizímu nechtěl nechat český trůn na pospas. Bohužel se **v synovci zklamal**.

Ota přijel do Prahy jako vítr již v září téhož roku (tedy krátce po srpno-

vé bitvě na Moravském poli) se čtyřmi sty ozbrojenými jezdci, za nimiž dorazil přibližně stejný počet pěšáků. Spěchal ovšem nikoliv proto, aby chránil bratránka Václava a ovdovělou tetu Kunhutu, nýbrž aby zkrřížil plány Rudolfa I. Habsburského (1273–1291), vítěze nad Přemyslem II. Otakarem v bitvě na Moravském poli, který hodlal obsadit český trůn. Po delším dohadování se ti dva však domluvili, a to tak, že Ota bude do Václavovy zletlosti, tedy dalších pět let, vládnout v Čechách a Rudolf na Moravě.

Ota ovšem pojal poručnictví nad malým příbuzným opravdu svérázně. Vykoupil ho sice od pražských měšťanů, kteří o něj a jeho matku po otcově smrti krátce pečovali a kteří mu ho ochotně přenechali za nabídku doživotního užívání nových statků, ale nechal ho i s matkou **převézt** v mrazivé noci z 25. na 26. ledna roku 1279 **na Bezděz** (viz mapa). Když Kunhuta odtud v dubnu téhož roku ujela, společnost dělala chlapci pouze chůva Eliška; na podzim byl přestěhován do **Žitavy**, kolem Vánoc **do Berlína** a nakonec do nedaleké **Špandavy**, kde s ním pobývala i teta Božena.

Není divu, že Václav II. nedal žádné ze svých dcer matčino jméno Kunhuta a že naopak jednu z holčiček nechal pokřtít podle oné chůvy; šlo o budoucí Elišku Přemyslovnu (1292–1330), manželku Jana Lucemburského (1310–1346) a matku Karla IV. (1348–1378).

Rabovat a rabovat

Braniboři měli v Čechách jedinou práci: rabovat církevní majetek (proto vtrhli i do pražské baziliky sv. Víta, předchůdkyně pražské svatovítské katedrály), šlechtické hrady, města i vesnice. Aby toho Češi neměli málo, nastala roku 1282 neúroda následovaná hladomorem, jehož oběti přibývaly k těm, které drancující vojáci povraždili. Lidé, připravení o svůj majetek, chodili, „*bnáni nesmírným hladem, po ulicích*“ prosili o almužnu a v „*těch dobách nedovedl otec pro přílišnou krutost hladu přispěti ku pomoci synu žádnou útěchou ani naopak syn otci*“.

„Zbraslavská kronika“ (viz IV. kapitola – Čtyři kroniky) k tomu poznamenává: „*Celá země, vydaná nebezpečstvím, se hubí ohněm a loupežemi; vesničané utíkají se do tvrzí, protože ti, co chodili mimo hrady, zakoušejí rozličná protivenství a hynou. Ale i v opevněných místech může zřídka kdo bydliti v míru, neboť ježto ďábel rozněcoval vnitřní války, ti, kdož svorně tu spolu*

píjí a hodují, brzo se v náhlé jakési zběsilosti vzájemně pronásledují a zabíjejí, loupežné útoky a drancování se většinou opětují a náhle se celá země stala pustou a neschůdnou. Království kvílilo a zemdlo, a sotva bylo možno najítí jednoho z tisíců, kdo by žil v míru. Dědiny hynou, města scházejí a brady, vzájemně se ničí, upadají. Boháče zajímají, chudáky pobíjejí, mladíky i dívky, starce s mladšími bídně utlačují, pocestní přestali chodit cestou a zarůstající tráva přeměnila bezpečné cesty v pustinu.“

Moravu okupoval **Rudolf I. Habsburský** pomocí svých vojáků, kteří zůstali ve zbrani po bitvě na Moravském poli a vtáhli sem, aniž by narazili na vojenský odpor. Hlavní stan si zřídil západně od Brna, kde přijal koncem září zástupce všech moravských královských měst, olomouckého biskupa a několik moravských pánů. „*Brno pak, jež jej s velikou ctí u sebe vítalo, prohlásil za svobodné město říše římské (tedy něco na ten způsob, jako že ke království českému aniž markrabství moravskému již nepatří), čímž objevil úmysl změnití dosavadní poměry koruny české k oné říši tak, aby moc česká navždy ochromena byla.*“ Do Čech nejel, pouze jejich obyvatelům vzkázal: „*Připojte se k nám a ke svatě říši (Svaté říši římské – pozn. aut.) plnou věrností a my pak obmyslíme vás hojným počtem darů milostných.*“ Nakonec však vládu na Moravě přenechal svému zeti Albrechtu Saskému (1280–1283) a Václavovi II. ji vrátil po jeho nastoupení na český trůn, ovšem po zaplacení 40 000 hřiven stříbra.

Otcím jako poslední překážka

Změna k lepšímu nastala poté, co se ve dnech 20. až 21. května roku 1281 uskutečnil sněm české šlechty, na němž čeští předáci Otu žádali, aby **umožnil návrat královici domů**. Ten jim vyhověl 23. května roku 1283. Nejprve za to požadoval 20 000 hřiven stříbra, ale nakonec se spokojil se zástavou v podobě velké části severních Čech (o kterou však brzy přišel).

V témže roce opustili Braniboři Čechy a vojáci Rudolfa Habsburského odešli z Moravy.

Bledý a útlý Václav vjel do Prahy na koni **vítán starobyrou písni „Hospodine, pomiluj ny“** (viz IV. kapitola – „Od Hospodine, pomiluj ny“ po „Nové rady“), kterou dojatě zpívali lidé, protože věřili, že konečně nastává opět období klidu. Mladický král se vlády ujal v září 1283, ale ve stejnou

dobu přijela do Prahy matka Kunhuta s novým manželem, **mocichtivým Závíšem z Falkenštejna** (asi 1250–1290) z významného rodu Vítkovců, jenž se stal regentem a do vysokých funkcí dosadil většinou své příbuzné. Václav II. se obával, že ho Závíš chce připravit o královský trůn, nechal ho proto počátkem roku 1289 zatknout a zavřít do jedné z věží areálu Pražského hradu; nakonec byl odsouzen pro velezradu k trestu smrti, jeho majetek byl zkonfiskován a 24. srpna 1290 byl před vítkovským hradem Hlubokou (viz mapa) popraven.

Václav II. mohl konečně zahájit samostatnou vládu, při níž se v mnohém řídil praktikami svého úspěšného otce Přemysla II. Otakara, takže usiloval o centralizovanou a úspěšnou monarchii. A to se mu přes mnohé překážky podařilo.

CO JEŠTĚ STOJÍ ZA ZMÍNKU

- V roce 1977 byly **prozkoumány tři lebky**, uložené původně ve zbraslavském kostele sv. Jakuba, a podle závěru vědců jedna z nich patří s velkou pravděpodobností Václavu II. Nejenže byl drobný, ale patologické změny na lebce i zubní sklovině naznačují, že mezi sedmým a dvanáctým rokem trpěl nedostatečnou výživou a hygienou.

KRESČAK – MÍSTO, KDE PADL NEVIDOMÝ ČESKÝ KRÁL

Rytířská forma sebevraždy – Překvapení? – Jezdec nad jiné zdatný – „Francouzským králem budu já,“ volali oba – Co ještě stojí za zmínku

Rytířská forma sebevraždy

Bitva u severofrancouzské obce Kresčak (Crécy-en-Ponthieu) se odehrála 26. srpna roku 1346 a střetli se v ní Angličané a Francouzi, na jejichž straně stáli **dva čeští králové** – Jan (1310–1346) a Karel (1346–1378) Lucemburští, neboť příslušníci tohoto rodu se i v minulosti orientovali na

pařížský královský dvůr. Prošba o pomoc vyslaná francouzským králem Filipem VI. (1328–1350) je zastihla začátkem srpna v Trevíru a oni vzápětí spolu s pěti sty rytíři zamířili do Paříže.

Jan, který u Kresčaku oficiálně velel levému křídlu francouzské jízdy, byl v té době již asi sedm let zcela nevidomý (Francouzi mu proto říkali Jean l'Aveugle, Jan Slepec), takže lze říci, že jeho příjezd na bitevní pole byl rytířskou formou sebevraždy. Do boje zasáhl zřejmě teprve koncem bitvy, ale než padl, nařídil, aby byl z bojiště vyveden jeho syn a nástupce Karel; jinak by mohlo České království přijít o dva své krále najednou.*

* **Karel se totiž stal českým králem** ve chvíli, kdy zemřel jeho otec Jan, tedy **večer 26. srpna 1346**. V bitvě byl lehce zraněn několika šípy a vyvedení z bitvy se příliš nebránil: jednak chtěl prospět zemi své matky Elišky Přemyslovny a jednak byl nedávno (11. července 1346) zvolen králem Svaté říše římské a nepovažoval za smysluplné přijít právě v té době o život v bitvě, do níž šel především kvůli otci.

Poté nechal Jan svého koně upoutat mezi koně dvou rytířů pomocí svázaných otěží (někde se hovoří o řetězech) s tím, že ho odvedou do nejprudší bitevní vřavy. Padl s oběma průvodci, aniž stihl vyslovit často citovaná slova „*Toho bohdá nebude, aby český král z boje utíkal*“, důvodem je fakt, že ve vřavě by stejně nebyla slyšet, a navíc tento český král neuměl česky. „*Ráno je našli na zemi mrtvé s koňmi navzájem spojenými.*“

Zatímco většina padlých šlechticů byla spálena, tělo krále Jana bylo omyto, ovinuto plátnem a posláno do Lucemburku, kde bylo po mnoha peripetiích uloženo v předsíni velkovévodské krypty katedrály Panny Marie Utěšitelky. Roku 1360 byl v místě bitvy vztyčen kamenný Český kříž neboli „la Croix de Bohème“.

Překvapení?

Stále se traduje, že Jan Lucemburský byl zabit velkým množstvím šípů, ale podle antropologů, kteří měli možnost prozkoumat jeho ostatky, to není

pravda. Smrtné rány byly pouze dvě, obě bodné a zasazené při boji zblízka; jednu možná způsobil hrot kopí, jenž pronikl u levé lopatky a způsobil silné vnitřní krvácení, zatímco druhá, zasazená úzkou trojbokou čepelí používanou tehdy u dýk*, zasáhla levé oko a skončila v mozku.

* **Dýky** bývaly ve středověku **používány třemi způsoby**. Ten **první** spočíval v tom, že ji bojovník držel v levé ruce a odrážel s její pomocí rány protivníků místo štítu, například tehdy, když se mu štít rozštípl. Výhodou bylo, že jí bylo možno máchat mnohem rychleji než velkým štítem, ale nevýhoda spočívala v tom, že nedokázala odrazit těžké zbraně, například sekery. **Druhým** způsobem využití dýky bylo její nasazování v bojové skrumáži, kde nebyl prostor na používání dlouhé zbraně a kdy tato krátká zbraň prorážela protivníkovu zbroj. Tehdy bývala používána dýka s trojbokým průřezem čepele, která se nesnadno zlámala a umožňovala koncentrovat na jedno místo značnou sílu. Takto upravená dýka způsobovala ránu, která dlouho krvácela. Podle odborníků bojovník nejprve hlavu nepřítele sklonil levačkou tak, že mu dýkou mohl zasáhnout záda, a to v místě levé lopatky! (U Jana šlo však zřejmě o zásah kopím.) **Třetím** způsobem středověkého používání dýky spočíval v tom, že se stávala zbraní, jíž byl dobit zraněný protivník ležící na zemi. Zásah býval veden buď průzorem přílby, nebo mezerou mezi pláty zbroje.

Další zásahy, způsobené sečnými zbraněmi na pravém předloktí, zřejmě způsobili ti, jimž se zalíbil Janův zlatem, stříbrem a drahokamy vykládaný meč a prsteny.

Francouzi, kteří u Kresčaku prohráli, až nekriticky oceňovali, že český král Jan padl v bitvě hájící jejich zájmy. Jen málokdy se dočteme, že střetnutí, které si vyžádalo životy tisícovky francouzských rytířů a 10 000 francouzských pěšáků (počet padlých Angličanů údajně není znám), přineslo Anglii jediný konkrétní zisk – strategicky důležité přístavní město Calais, přes něž se Angličané mohli dostat na evropskou pevninu a které se zároveň stalo významným přístavem pro export vlny.

Kronikáři učinili z Jana Lucemburského poněkud nadneseně výkvet ry-

tířstva, ale na druhé straně za jeho vlády a za vlády syna Karla – tedy v letech 1310 až 1378 – nepoznalo (až na výjimky) České království vpád nepřátel, což byl ve středověku velký div.

Jezdec nad jiné zdatný

V **triforiu katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha** v areálu Pražského hradu se portrét Jana Lucemburského nachází mezi bustami členů lucemburské královské rodiny a dalších zasloužilých osobností, vytesaných v letech 1375–1385 členy Parlérovy sochařské hutí. Jan si své místo zasloužil, neboť měl velkou zásluhu o vybudování tohoto svatostánku: v roce 1341 totiž „učinil darování znamenité“ a věnoval na jeho výstavbu desátek neboli desetinu výnosu všech stříbrných dolů Českého království. Podle novináře Jana Šmída (*1965) si za to vymínil, že se zde budou konat na počest příslušníků lucemburského rodu výroční bohoslužby. Další Janovo zobrazení obsahuje „**Zbraslavská kronika**“ (viz IV. kapitola – Čtyři kroniky).

Tento český král byl **vynikající jezdec na koni**, neboť dokázal za den ujet až 120 km; z Prahy do Paříže vzdálené 1 033 km to stihl za pouhých 14 dní.

O tom, jak vypadalo České království za Jana Lucemburského, svědčí následující citát z původně latinského životopisu jeho syna Karla IV. („Vita Caroli“). Když mladík roku 1333 přijel „do Čech, nenalezli sme ani otce ani matere ani bratra ani sestry ani kterého známého, a řeči české ovšem zapomenuhli biechom, jížto potom sme se znova naučili, tak že sme mluvili a rozuměli jakožto jiný Čech. A z božské milosti netoliko česky, ale i fransky (francouzsky – pozn. aut.), vlasky (italsky – pozn. aut.) i lampartsky (lombardsky, resp. severoitalsky – pozn. aut.), německy i latině také mluviti, psáti a čísti uměli sme, že jeden z těch jazykův jako druhý ku psaní, čtení a mluvení i rozumění nám byl obecen (běžný – pozn. aut.). V ty doby otec náš jeda do Licemburského (Lucemburského – pozn. aut.) hrabstvie pro některú válku, jížto vedl s vévodú brabantským ... poručil nám moc svú v Čechách, dokudž by nepřijel do země.

A my sme nalezli království tak opuštěné, že jednoho hradu nenalezli sme svobodného, ješto by nebylo zastaveno se vším zbožím královským, tak že neměli sme kde bydleti, jedno v domiech městských jakožto jiný měšténin. A hrad pražský tak zkažen (zničen – pozn. aut.), opuštěn a zbořen, že od časov krále Ottakara (Přemysla II. Otakara – pozn. aut.) nebyl opravován, ale vešken

byl padl a až do země zrušen. Protož my znovu sien velikú a krásnú a dóm s velikými náklady kázali sme vzdělati (vybudovat – pozn. aut.), jakož i dnešní den opatrujícím (hledícím – pozn. aut.) zjevno jest. Toho také času poslali sme po svú (pro svoji – pozn. aut.) ženu, nebo ještě bieše v Lucemburce. Kterážto, když přijede, jmě po roce dceru prvorozenú jménem Margaretu. V těch také časech dal nám bieše otec náš markrabství moravské, a toho nápisu používali sme, totiž psali sme se markrabi moravským. A spatřivši obec ctných mužův z Čech, a že sme pošli z starého kmene králův českých, milovali sú nás a dali nám pomoc k dobývání hradův královských i zbožie (majetek – pozn. aut.) k tomu příslušějícího.“

„Francouzským králem budu já,“ volali oba

Na závěr přidám ještě pár slov o důvodech a průběhu této známé bitvy.

Důvody byly **dva**, a přidala se k nim i jedna **záminka**.

Ten první pro ni připravil roku 1066 anglický král Vilém I. Dobyvatel (1066–1087), který vlastnil ve Francii državy, o něž sváděli Angličané boje a jejichž vyvrcholením byla tzv. stoletá válka, trvající s přestávkami 116 let – od roku 1337 do roku 1453 – a odehrávající se většinou na francouzském území. Druhým důvodem byl spor o nadvládu nad významným obchodním centrem, jímž byly zámožné Flandry (jeden z regionů dnešního Belgického království). Zmíněnou **záminkou** se stal boj o francouzský trůn uvolněný roku 1328 po smrti francouzského krále Karla IV. Sličného z rodu Kapetovců (1322–1328; byl strýcem „našeho“ Karla IV., jenž vyrůstal na jeho dvoře), který neměl mužského potomka. Na trůn povolala vysoká šlechta **Filipa VI. z Valois** (1328–1350), jenže za dědice se s odvoláním na příbuzenské svazky označoval i **následník anglického krále Eduard III.** (1327–1377), vnuk francouzského krále Filipa IV. (1285–1314).

Obě strany hledaly podporu, kde se dalo. **Anglické vojsko**, od dob římských legií zřejmě **nejlépe organizované, nejzkušenější a nejlépe vycvičené**, zahrnovalo asi 4 000 rytířů (tedy těžké jízdy) a 14 000 pěšáků (většinou lukostřelců s dlouhými luky a velšských vrhačů oštěpů). O **francouzském vojsku** je údajně známo pouze to, že bylo početnější (přesná čísla nejsou prý známa) a že kromě 12 000 rytířů v něm hrálo největší roli 6 000 janovských střelců z kuší. (Někdy uváděný celkový počet 80 000 na fran-

couzské straně bojujících vojáků je považován za nadsazený; jisté není ani to, zda bylo nasazeno pět děl zvaných bombardy.)

Angličané se navečer 25. srpna roku 1346 rozložili na návrší mezi obcemi Kresčak a Wadicourt v délce asi dva kilometry, odkud byl výhled na cestu, po níž museli na bojiště nepochodovat Francouzi. Druhý den Angličané vykopali před svými pozicemi **mnoho malých jamek**, které měly vyřadit z boje co nejvíce francouzských koní a potažmo i jezdců, nebo alespoň rozbít jejich formace a ochromit sílu úderu. Jejich pravé křídlo nedaleko Kresčaku chránila řeka a levé před vesnicí Wadicourt bylo kryto stromy a zákopy.

Odpoledne se nad předpokládaným bitevním polem přehnala prudká bouřka, která změkčila terén, jenž nutně zkomplikoval francouzský útok, což potvrdili i francouzští průzkumníci. Filip VI. chtěl bitvu přeložit na druhý den jak kvůli terénu, tak i proto, že zejména jeho pěšáci byli unaveni dlouhým přesunem, a navíc jim tětivy kuší navlhly deštěm. Rytíři se však nemohli boje dočkat.

Vlastní bitva začala až téměř v podvečer 26. srpna, kdy se na dohled Angličanů objevili Francouzi, jejichž útok však byl bezhlavý, neorganizovaný a Angličany nijak neohrožil. Ze střelných zbraní převažovaly **luky* a kuše****, které byly tehdy jedinými zbraněmi, jež dokázaly na dálku zneškodnit rytíře ve zbroji.

* **Luky** se vyráběly nejčastěji z **pevného pružného dřeva** tisu, jilmu, jasanu, jeřábu ev. dřínu a na **šípky se využívaly mladé výhonky či proutě** jasanu, dubu nebo habru. Na dřík šípky se kvůli stabilizaci při letu **přilepovala** pomocí moučného lepidla, smůly nebo klišu, uvařeného ze šlach či zbytků kůže, **v úhlu 120° peříčka**, která bývala pro jistotu ještě přivazována pevnou nití. **Hroty šípů** bývaly z **kovaného železa**. Z luku bylo možno vystřelit 10–12 x za minutu, ovšem nesměl zvlhnout, protože v takovém případě se ohnul a už se nenarovnal; proti vlhkosti se proto natíral voskem či olejem. Tětiva byla zhotovována ze lněných či hedvábných nití nebo žíní (pružné šlachy se příliš nepoužívaly, neboť se vytahovaly, což bylo samozřejmě nežádoucí) a natírala se voskem.

** Nevýhodou **kuše** (až do 15. století zvané samostříl), používané především ve středověku v západní a střední Evropě, byla její hmotnost, velikost, složité natahování a tím i pomalejší střelení; se svou jednou až dvěma střelami za minutu byla mnohem pomalejší než luk. Naopak její pažba umožňovala lepší zacílení. K napínání kuší se často používala různá pomocná zařízení, především páky a navijáky. Středověkou kuší tvořilo **lučiště, tětiva, socha a napínací a spouštěcí mechanismus**. Jelikož dřevěné lučiště se často lámalo, začala se jeho vnější strana zpevňovat materiály odolnými proti napínání (např. březovou kůrou) a na vnitřní stranu se používaly materiály odolné proti stlačení (mj. kostěné či rohovinové destičky). Silná tětiva se splétala ze šlach (méně často ze lnu či hedvábí), **dřevěné střely byly opatřeny kovovými hroty** a stabilizační **křídélka** bývala už většinou nikoliv z peří, nýbrž z tuhé kůže či pergamenu.

Celkem podnikli francouzští jezdci proti anglickému nepříteli patnáct útoků, z nichž poslední se odehrál až po soumraku, ale všechny byly odraženy. Přispělo k tomu i to, že pokud se vůbec Francouzi dostali k anglickým liniím, sesedli angličtí rytíři z koní a pomáhali je pěšákům odrazit.

Na bitevním poli zůstalo více než 1 500 francouzských rytířů a tisíce pěšáků. Část jich měla na svědomí anglická pěchota, která téměř na závěr pobila zbytek Francouzů, nacházejících se na bojišti, protože zajatci bráni nebyli.

Anglické vítězství v bitvě u Kresčaku nepřineslo Eduardovi III. prakticky žádné územní zisky, ale výsledek bitvy považoval za další důvod toho, proč se má stát francouzským králem. (Vše však skončilo do ztracena, neboť Eduard III. se přes další vítězství nad Francouzi spokojil roku 1360 s ujednáním, podle nějž Francouzi uznali jeho nárok na francouzský trůn, ale správa Francie zůstala nezávislá.)

CO JEŠTĚ STOJÍ ZA ZMÍNKU

- V roce **1846** byl **pomník Jana Lucemburského** u Kresčaku **restaurován** a umístěn na kamenný podstavec, do nějž byla mj. vyryta slova z jedné francouzské kroniky: „*Tento kříž připomíná brdinský konec Jana*“

Lucemburského, krále českého, který zemřel pro Francii 26. srpna 1346.“ Pod nimi jsou vyryta údajně poslední slova českého krále: „*Žádám vás důrazně, abyste mne vedli tak daleko vpřed, abych mohl dát ránu mečem.*“ Na boku podstavce je vzdán hold i rytířům krále Jana: „*Statečným rytířům bylo dražší umírat, než aby jim byl vyčítán zbabělý útěk.*“ Na druhé straně jsou popsány poslední chvíle českého krále: „*Jan dal ránu mečem, snad tři, snad čtyři – a bil se velmi statečně.*“

- Roku 1980 byly Janovy **ostatky** načas **převezeny do Prahy**, kde je zkoumal se svými spolupracovníky antropolog Emanuel Vlček (1925–2006). Zjistil, že král byl vysoký asi 170 cm (což značilo, že ve své době byl čahoun), měl štíhlou svalnatou postavu a v bitvách a turnajích utrpěl i vážná zranění. Po skončení ohledání byly jeho ostatky odvezeny zpět do Lucemburku.

DEKRET KUTNOHORSKÝ – LISTINA VYDANÁ KVŮLI ZTRACENÉMU TITULU?

Potížista Viklef a „tříhlavá“ církev – Vracený titul – O palec (zřejmě) nikdo nepřišel – Zbyněk Zajíc a Kostnice – Co ještě stojí za zmínku

Potížista Viklef a „tříhlavá“ církev

Historie této významné listiny začala debatou o **spisech** oxfordského profesora **Johna Viklefa** (John Wycliffe; 1328–1384; viz Rejstřík), které rozdělily mistry pražské univerzity (dnešní Univerzity Karlovy) na reformní skupinu kolem Jana Husa (asi 1370–1415), hájící zmíněného oxfordského mistra, a na skupinu zahraničních mistrů zaujímajících opačné stanovisko. Při hlasování o postoji pražského vysokého učení měly tehdy všechny čtyři národy, z nichž pocházeli mistři této univerzity, tj. Češi coby obyvatelé Českého království (bez ohledu na používaný jazyk), Poláci, Sasové a Bavoři, po jednom hlasu. Jinak řečeno to znamená, že cizincům patřily dohromady tři hlasy, zatímco Čechům připadal pouze jeden hlas.

Kvůli převaze německých hlasů se stalo, že roku 1403 označila pražská univerzita Viklefovo učení za kacířské a zakázala je šířit.

Druhým problémem té doby bylo **papežské schizma**, což značilo, že římskokatolická církev měla v letech 1378–1409 dva papeže*, a to v Římě a v Avignonu, a v letech 1409–1417 dokonce tři* *: v Římě, Avignonu a v Pise.

* Jedním byl **Ital Urban VI.** (1378–1389) sídlící v **Římě**, jehož nahradil Ital **Bonifác IX.** (1389–1404), po něm **Inocenc VII.** (1404–1406) a nakonec **Řehoř XII.**, jenž nastoupil na stolec roku 1406 (viz níže). Druhým, paralelně sloužícím papežem byl **Klement VII.** (1378–1394), v civilu bandita Robert ze Ženevy, jenž se usadil v jihofrancouzském **Avignonu** a roku 1394 byl nahrazen **Benediktem XIII.** (viz níže).

** Jelikož dvojpapežství vadilo i samotné římskokatolické církvi, sešli se kardinálové 25. března roku 1409 na koncilu v Pise, aby tento problém vyřešili. Zvolili **nového papeže Alexandra V.** (1409–1410; když zemřel, nahradil ho na léta 1410–1415 Jan XXIII.), ale dosavadní, výše zmíněný římský papež Řehoř XII. byl sice tímto koncilem roku 1409 sesazen, ale papežského stolce se vzdal teprve roku 1415 na koncilu v Kostnici (konajícím se v letech 1414–1418). Pisánským koncilem byl sesazen i výše zmíněný avignonský Benedikt XIII., ale definitivně ho zbavil funkce teprve kostnický koncil roku 1417.

Schizmata bývala obvykle krátká, ale toto bylo **nejdelší** z nich, neboť trvalo celkem **39 let**. Ani financování jednoho papežského dvora nebylo rozhodně levnou záležitostí a nyní bylo nutno celou tu dobu financovat dvory dva, potažmo tři; proto prý církev například pronajímala kostely a prodávala odpustky. Navíc společnost považovala schizma za důkaz zkaženosti církve, jelikož papežové se navzájem exkomunikovali (vyobcovávali se z církve) a každý z nich se snažil získat vliv nad evropskými křesťany jakýmikoliv prostředky.

Vrácený titul

Svolání koncilu v Pise vítal Václav IV. (1378–1419), protože věřil, že nově zvolený papež mu navrátí titul krále Svaté říše římské. Ten získal poprvé díky vlivu svého otce Karla IV. (1346–1378) dne 10. června 1376,

ale po čtyřiaadvaceti letech, tj. roku 1400, o něj přišel, neboť kurfiřtům (tj. vybraným volitelům) připadal málo aktivní; dostal proto latinský přívlastek „piger“ („líný“). Nahradil ho Ruprecht Falcký (1400–1410), který hájil římského „schizmatického“ papeže, zatímco Václav IV. pod vlivem otce sympatizoval se „schizmatickým“ papežem avignonským.

Václavovi bylo jasné, že s navrácením titulu mu může pomoci dobrozdáním pražská univerzita, a tak se na naléhání Jana Husa (viz VI. kapitola – Jan Hus) a Jeronýma Pražského (viz VI. kapitola – Jeroným Pražský) rozhodl provést na ní základní změnu. Dne 18. ledna roku 1409 vydal listinu známou jako Dekret kutnohorský, jejíž podstatou bylo „převrácené“ hlasování. Jinak řečeno zahraniční mistři působící na pražském vysokém učení dostali dohromady jeden hlas a tuzemští měli hlasy tři.

Text dekretu zněl:

„Václav, z milosti boží král římský, vždy rozmnožitel říše, a král český

Důstojní nábožní milí!

Ačkoli jsme všeobecně povinni dbát o prospěch všech lidí, přece jen nesmíme jim být nakloněni natolik starostlivě, že by snad podléhal škodě a újmě prospěch těch, kteří jsou k nám těsně připoutáni příhodností míst, času nebo některými jinými okolnostmi. I když totiž každý člověk je povinen milovat každého člověka, přece jen je potřeba, aby samo toto milování vycházelo toliko z náklonnosti náležité; dávat přednost v lásce cizinci před domácím je proto zvrácením náležité náklonnosti, ježto pravá láska začíná vždy u sebe sama a potom se přenáší na potomky podle přibuzenství.

Protože pak národ německý, který nemá vůbec žádného obyvatelského práva v Českém království, v rozličných záležitostech na pražském vysokém učení si osvojit k užívání tři hlasy, jak nás o tom došla věrohodná zpráva, a poněvadž národ český, téhož království pravý dědic, těší se a užívá toliko jednoho hlasu, my tedy, považující za nespravedlivé a značně nevhodné, aby z prospěchu obyvatel, kteří po právu na něj mají nárok, těžili nadměrně cizinci a přistěhovanci, a oni pak aby se cítili být utiskováni nedostatkem a nevhodami, přikazujeme vám mocí tohoto listu mocně a přísně, chtíce tak rozhodně míti, abyste ihned, jak jej spatříte, bez všelikého odporu a zdráhání připustili národ český vším způsobem ke třem hlasům při veškerých poradách, soudech, zkouškách, volbách

a jakýchkoli jiných jednáních řečené univerzity podle vzoru zřízení, kterému se těší národ francouzský na univerzitě pařížské a jehož užívají ostatní národy v Lombardii a v Itálii, a ponechali jej od této chvíle na věčné časy klidně užívat a těšit se z výsady těchto hlasů, nečiníce jinak, ačli se chcete vyvarovat našeho nejprudšího hněvu.

Dáno na Horách Kutných, osmnáctého dne měsíce ledna, v čtyřicátém šestém roce naší královské vlády v Čechách, v říši římské pak v třicátém třetím.*

Důstojným rektoru a celé univerzitě pražské, nábožným našim milým.“

Dekret Kutnohorský dostal své jméno přesto, že byl podepsán na hradě Točník (viz mapa)**.

* **Uvedené počítání délky vlády** bývalo u panovníků obvyklé. Václav byl 25. června 1363 ve svých 2,5 letech korunován českým králem a ve 14 letech, tedy 10. června 1376, byl zvolen a korunován ve Frankfurtu nad Mohanem králem Svaté říše římské.

** **Točník** nechal postavit Václav IV. Byl to mohutný prostorný královský hrad s velkým množstvím padacích můstků, které umožňovaly rychlý odchod všemi směry. To si vymínil král poté, co byl dvakrát zajat. (Podrobnosti o zajetích Václava IV. najdete v I. dílu knihy „Co v učebnicích nebývá aneb Čeští panovníci jak je možná neznáte“ na stranách 218–220.) Název hradu souvisí s tím, že úzká přístupová cesta se několikrát točí kolem vrcholu. Nedaleký hrad **Žebrák** (viz mapa) byl založen roku 1280, roku 1336 ho získal Karel IV., který tu často přespával při svých cestách po Svaté říši římské, ale když tu roku 1351 zemřel jeho prvorozený roční syn Václav, začal se hradu vyhýbat. Václav IV. si naopak hrad oblíbil a často v okolních lesích lovil. Poté, co roku 1395 Žebrák vyhořel, začal si nedaleko budovat výše zmíněný Točník.

Českému králi sice tato změna hlasování na pražské univerzitě pomohla k navrácení titulu, ale ani tentokráte se nepřiměl ke zvýšení svých aktivit ve prospěch Svaté říše římské.

O palec (zřejmě) nikdo nepřišel

Němečtí mistři i studenti přijali Dekret kutnohorský s velkou nelibostí a 16. května roku 1409 jich na protest proti němu odešlo z Prahy asi osm set; záměřili nejen na univerzity ve Vídni, Krakově, Heidelbergu, Kolíně nad Rýnem a Erfurtu, ale především na nově založené vysoké učení v Lipsku. Ze solidarity odešli také mnozí mistři a studenti právnického vysokého učení, byť jich se dekret netýkal. (**Právnická fakulta**, založená spolu s fakultou artistickou, lékařskou a teologickou roku 1348, si se souhlasem Karla IV. vytvořila roku 1372 samostatnou univerzitu juristů, která v této podobě fungovala do roku 1418/1419.)

Těžko říci, jakou roli v tom sehrála přísaha, že pokud získají tuzemci na pražské univerzitě většinu, musí všichni její zahraniční mistři a studenti opustit Prahu pod trestem useknutí palce pravé ruky; pokud vím, tak se o sekání palců nedochovaly v této souvislosti žádné důkazy, i když dozajista neodešli všichni cizinci.

Podle „Starých letopisů českých“* „*Pražané toho (odchodu zahraničních mistrů a studentů – pozn. aut.) velmi litovali, protože z nich měli veliké příjmy a Praha jejich přítomností mnoho získala, neboť v Praze se učili a bydleli tu synové mocných knížat a jiných urozených lidí a potom ve svých zemích se stávali významnými biskupy a preláty. Bohatí kupci vozili do Prahy svým synům rozličné zboží a ti je tu prodávali, nakupovali jiné zboží a posílali je zase svým otcům do cizích zemí.*“

* „**Staré letopisy české**“ zahrnují několik desítek textů, popisujících události od 14. do první poloviny 16. století. Název dal tomuto souboru dodatečně jeho první editor (vydavatel) František Palacký (1798–1876). Texty označené písmeny abecedy se od sebe liší zněním i rozsahem.

I když Dekret kutnohorský byl vyzdvihován jako vlastenecký čin Václava IV., podle historiků jím oslabil pozici pražské univerzity, a to jak z pohledu mistrů, tak studentů, jelikož zájem zahraničí o toto vysoké učení výrazně poklesl.

Zbyněk Zajíc a Kostnice

Představitelé univerzity slíbili, že budou uznávat nově zvoleného papeže Alexandra V., což splnili a „jejich příklad následovala většina českých věřících“. Jelikož však pražský arcibiskup Zbyněk Zajíc zvaný abeceda (1403–1411) zaujal opačné stanovisko, Václav IV. se na něj velmi rozzlobil a zastavil mu důchody; teprve kvůli tomu se arcibiskup v září 1409 podrobil nové hlavě římskokatolické církve. Pomstil se však českému králi za to tím, že k Alexandrovi vyslal posly se zprávou, že v Čechách se rozmáhají stoupenci Viklefa, jehož učení hlásají nepovolení kazatelé, a požádal ho, aby bulou zakázal kázat jinde, než „v biskupských, kolegiálních (vlastním jménem kryjících hmotné zaopatření kanovníků konajících zde stále bohoslužby nebo chórové modlitby – pozn. aut.), farních a klášterních chrámech“. Tomu, kdo znal tehdejší poměry v Praze, bylo nad slunce jasné, že tato bula byla namířena proti Janu Husovi, neboť soukromá Betlémská kaple, kde kázal, nepatřila ani k jednomu z vyjmenovaných a povolených typů svatostánek. Naopak papež, neznalý podrobně českých poměrů, pražskému arcibiskupovi vyhověl a v prosinci 1409 nařídil ukončit kázání v soukromých kaplích listinou, která dorazila do Prahy v červnu roku 1410. Zbyněk Zajíc hrozil, že vyloučení z církve čeká každého, kdo tento papežský příkaz poruší, ale Hus neuposlechl a oznámil, že se odvolá k novému papeži Janu XXIII., který – jak jsme si řekli – roku 1410 nahradil zemřelého Alexandra V.

Kromě toho pražský arcibiskup pohrozil, že dá spálit Viklefovy spisy, a když se Hus a jeho stoupenci proti tomu postavili na odpor, nechal knihy dne 16. července 1410 skutečně naházet do ohně na dvoře malostranského arcibiskupského dvora (nacházejícího se u pražské Mostecké ulice navazující na Karlův most). Češi se mu „odvděčili“ písničkou o tom, že „Zbyněk Zajíc abeceda spálil knih, nevěda, co v nich“, čímž naráželi buď na to, že arcibiskup neuměl pořádně číst, nebo že nepřečetl ani jedinou Viklefovou knihu, a přesto ho zatracuje. Na to konto se Zbyněk Zajíc odstěhoval na své sídlo v Roudnici nad Labem (viz mapa)*.

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.